

VERTYBĖS LIETUVIŲ IR LENKŲ KALBŲ PASAULĖVAIZDYJE: DVIEJŲ KULTŪRŲ PANAŠUMAI IR SKIRTUMAI

2023 m. rugsėjo 7–9 d. Vilniaus universiteto Filologijos fakultete vyko tarptautinė tarpdisciplininė mokslinė konferencija *Vertybės lietuvių ir lenkų kalbų pasaulėvaizdyje. Tekstologijos kultūriniai aspektai. Tekstas–tekstema–kontekstas*¹ (lenk. *Wartości w językowym obrazie świata polaków i litwinów. Kulturowe aspekty tekstologii. Tekst-tekstem-kontekst*)², kurią organizavo Vilniaus universiteto Polonistikos centras ir Liublino Marijos Kiuri-Sklodovskos universiteto Kalbotyros ir literatūrologijos instituto Lenkų tekstologijos ir gramatikos katedra. Tai jau penktasis Lietuvos ir Lenkijos mokslininkų susitikimas, taigi galima minėti mažą, bet reikšmingą jubiliejų.

Šia tyrimų sritimi besidominčių Lietuvos ir Lenkijos (ir ne vien tik šių šalių) mokslininkų susitikimų pradžia – kultūrinės lingvistikos ir kognityvinės etnolingvistikos seminarai, vykę 2019 ir 2020 m. Jie jau tada labiau priminė tarptautines konferencijas, o 2021 m. netgi pandemija nesutrūkdė surengti tarptautinės konferencijos, skirtos praeičiai ir dabarčiai kalboje ir kultūroje. Vertėtų bent trumpai priminti pačią šių mokslinių susitikimų pradžią.

Pirmasis mokslinis edukacinis seminarų ciklo *Vertybės lietuvių ir lenkų kalbų pasaulėvaizdyje* seminaras³ vyko Vilniuje 2019 m. liepos 4–7 d. Seminarą organizavo Vilniaus universiteto Polonistikos centras ir Liublino

¹ Apie šią konferenciją jau buvo rašyta, žr. Vilija Sakalauskienė. Konferencijos. – *Gimtoji kalba* 10, 2023, 30–34.

² Konferencijos svetainė www.kulturinelinguistika.flf.vu.lt/lt/seminarai5.php.

³ Seminaras Vilniuje išaugo iš ilgamečio (nuo 2015 m.) ir turiningo Vilniaus ir Liublino mokslininkų bendradarbiavimo, kurį paskatino projekto EUROJOS vykdymas. Sumanytas kaip antropologinės kultūrinės ir kognityvinės lingvistikos seminaras, jis tapo puikia proga pristatyti naujausius darbus ir tyrimų erdves. Daugiau informacijos apie seminarą žr. interneto adresu <http://www.kulturinelinguistika.flf.vu.lt/lt/seminarai1.php>.

Marijos Kiuri-Sklodovskos universiteto Lenkų filologijos institutas. Šio seminaro tikslas buvo susipažinti su populiarejančia Lenkijoje ir kitose Europos šalyse, taip pat ir Lietuvoje, kognityvinės etnolingvistikos metodologija, turinčia jau netrumpą istoriją ir nemažų mokslo laimėjimų. Taip pat siekta atskleisti, kaip pasitelkus šią metodologiją galima praktiškai aprašyti pasirinktus kultūrinius konceptus (vertybes, stereotipus). Seminare pranešimus skaitė lietuvių ir lenkų tyrėjai, doktorantai ir studentai iš Vilniaus universiteto (VU) Polonistikos centro, Filologijos ir Filosofijos fakultetų, Lietuvių kalbos instituto (LKI), Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto (LLTI), Latvijos universiteto (LU), Bydgoščiaus Kazimiero Didžiojo universiteto (BKDU), Lenkijos mokslų akademijos Slavistikos instituto (LMA SI), Liublino Marijos Kiuri-Sklodovskos universiteto (LMKSU) Lenkų filologijos instituto. Iš viso išklaudyta 21 pranešimas ir dviejų kviestinių pranešimų paskaitos. Apie kultūrinės lingvistikos pagrindus ir metodus kalbėjo Liublino etnolingvistinės mokyklos įkūrėjas profesorius Jerzis Bartmińskis, apie kultūrinių konceptų eksplikacijos būdus – profesorė Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska. Naglio Kardelio (VU) pranešime buvo pabrėžiama gimtosios kalbos reikšmė vertybių puoselėjimui ir asmenybės ugdymui, Irenos Smetonienės (VU) pranešime – lietuviams svarbiausių vertybių samprata ir hierarchija bei šių vertybių klasifikavimo problemos, Kristinos Rutkovskos (VU) – vertybių suvokimo liaudies kalboje ir kultūroje ypatumai. Lietuvos lenkų vertybių perteikimą poetiniuose tekstuose aptarė Irena Fedorowicz ir Kinga Geben (VU), lietuvių kultūrinį kraštovaizdį tautosakoje vertybiniu aspektu – Bronė Stundžienė (LLTI), vertybių sistemos raišką XX a. antrosios pusės žemaičių kasdieniame diskurse analizavo Jūratė Pajėdienė (LKI). Seminare taip pat analizuoti tyrėjų pasirinkti kultūriniai konceptai, grįsti lietuvių ir lenkų bendrinių kalbų bei tarmių medžiaga. Sąvokos ŽEMĖ leksikografinius ir anketinius duomenis pateikė Marius Smetona (VU), SAVAITĖS konceptą kalboje ir tikrovėje aptarė Joana Szadura (LMKSU), lietaus metaforas lietuvių ir rusų poetiniuose tekstuose nagrinėjo Birutė Jasiūnaitė ir Jelena Konickaja (VU), apie ŽMOGAUS vaizdinį tarminiame diskurse kalbėjo Vilija Sakalauskiene (LKI), o ŽMOGAUS paveikslą išskirtinumą ir jo kaitą *Pietinių pietų aukštaičių šnektų žodyne* aptarė Vilija Ragaišienė (LKI). Lietuvišką MOTINOS paveikslą pagal anketų duomenis nagrinėjo Karolina Slotvinska ir Kristina Rutkovska (VU), DRAUGO konceptą, remdamasi daiktavardžio *draugas* formomis dabartinės lietuvių

kalbos publicistikoje, analizavo Loreta Vaičiulytė-Semėnienė (LKI), TAUTOS konceptą šiuolaikinėje lenkų kalboje atskleidė Beata Żywicka (LMKSU), LENKO paveikslą kaimyninių šalių gyventojų kuriamuose žiniasklaidos tekstuose pateikė Marta Hartenberger (BKDU). Pasirinktus GĖDOS kognityvinius modelius lietuvių kalboje apžvelgė Monika Bogdzevič (VU), kognityvinį TIESOS ir MELO paveikslą lietuvių paremijoje atskleidė Irena Snukiškienė (VU). Tyrėjai iš LMKSU skaitė pranešimus apie kalboje įsikūnijusią atmintį (Damian Gocól), apie vertybes, siejamas su konkrečia vieta (Sara Akram), apie lyties ir gramatinės giminės kategorijas lenkų kalboje (Marta Nowosad-Bakalaczyk) ir kt.

Pirmasis mokslininkų ir tyrėjų susitikimas parodė, kad verta ir toliau bedradarbiauti ir tęsti mokslines diskusijas. Taigi 2020 m. rugsėjo 24–25 d. Vilniaus universitete buvo surengtas antrasis mokslinio edukacinio ciklo *Vertybės lietuvių ir lenkų kalbų pasaulėvaizdyje* kognityvinės etnolingvistikos seminaras *Liaudiškasis, tautinis, daugiatautis ir daugiakultūris paveldas*. Jame buvo perskaityti 29 pranešimai. Seminare dalyvavo mokslininkai ir tyrėjai iš LMKSU, LMA SI, Lenkijos mokslų akademijos Lenkų kalbos instituto (LMA LKI), Vroclavo universiteto, Katovicų Silezijos universiteto (KSU), Krokuvos akademijos *Ignatianum* Kultūrotyros instituto, Peremislio valstybinės aukštosios Rytų Europos mokyklos (PVAREM), Halės-Vitenbergo Martyno Liuterio universiteto (HVMLU) Slavistikos instituto, LKI, LLTI, VU. Pranešėjai dėmesį sutelkė į kiekvienai kultūrai svarbių vertybių analizę. Profesorius Jerzis Bartmińskis per TĖVYNĖS kognityvinę definiciją atskleidė du kontrastiškus šios sąvokos profilius. Vaizdinių, susijusių su tautomis ir valstybėmis, vietą kultūros aksiosferoje aptarė Aleksandra Niewiara (KSU), sąvoka PATRIOTIZMAS lietuvių kalbos istoriniame ir šiuolaikiniame diskurse gvildenta Mariaus Smetonos (VU) pranešime.

Seminare aptarti ir metodologiniai klausimai. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska (LMKSU) pasidalijo patirtimi, kaip, remiantis liaudiškojo paveldo šaltiniais, nustatyti ir tirti baltų ir slavų aksiologinei sistemai bendras sąvokas. Kristina Rutkowska (VU) akcentavo leksikografinių šaltinių svarbą lietuvių kalbos pasaulėvaizdžio tyrimams ir jų analizės principus. Maciejus Rakas (Jogailos universitetas, JU) pateikė lenkų tarminės frazematikos tyrimų apžvalgą ir jų perspektyvas, o Anna Tyrpa (LMA LKI) supažindino su tarminės aksiolingvistikos tyrimų būdais.

Kaip ir ankstesniame seminare, pranešimuose buvo analizuojami konceptai. Sylwia Gierczak (LMKSU) pagal anketų duomenis nagrinėjo PAGARBOS konceptą, Monika Bogdzevič (VU) parodė PYKČIO, BAI-

MĖS ir GĖDOS metaforinę konceptualizaciją, Irena Snukiškienė (VU), remdamasi tekstiniais duomenimis, atskleidė TIESOS kognityvinį paveikslą. Žmogaus ir pasaulio suvokimą jaunimo aksiologinėje erdvėje aptarė Beata Żywicka (PVAREM), KAIMYNO įvaizdį lietuvių publicistikoje – Loreta Vaičiulytė-Semėnienė (LKI).

Kituose pranešimuose, analizuojant liaudies kultūrai būdingas sąvokas ir siekiant atskleisti tautos pasaulėvaizdį, remtasi tautosakos, tarminiais tekštais ir leksikografiniais šaltiniais. Irena Smetonienė (VU) pateikė DUONOS paveikslą tarminiame diskurse, Vilija Sakalauskiene (LKI) – etnolingvistinę informaciją apie RUGĮ lietuvių leksikografiniuose šaltiniuose. Antano Juškos (1875) latvių–lietuvių–lenkų žodyno aksiologinę analizę pristatė Renatė Misevica-Trillitzscha (HVMLU), šiuolaikinio žmogaus požiūrį į mitologines būtybes atskleidė Jūratė Pajėdienė (LKI), liaudiškąjį ir poetinį ŽALČIO įvaizdį – Magdalena Wołoszyn (LMKSU), lenkiškus motyvus lietuvių užkalbėjimuose analizavo Tatjana Vologdina (Vroclavo universitetas). Liaudies tikėjimų panaudojimą sakytinės istorijos tekstuose aptarė Damian Gocół (LMKSU), Sara Akram (LMKSU) nagrinėjo šiuolaikinių klimato naratyvų aksiologinį aspektą. *Pietinių pietų aukštaičių šnektų žodyno* prietarų ir patarimų įvairovę pateikė Vilija Ragaišienė (LKI), apie kategorizavimo idėją liaudies kultūroje pagal *drebulės* pavyzdį kalbėjo Joanna Szadura (LMKSU), lietuvių paremiųjų išteklių saugojimo formas pristatė Dalia Zaikauskienė (LLTI). Keli pranešėjai skyrė dėmesį vertybių analizei: NAMO konceptui – Kinga Geben ir Irena Fedorowicz (VU), MOTINOS – Karolina Slotvinska (VU), Mergelės Marijos paveikslui – Galina Miškinienė (LKI) ir Kristina Rutkovska (VU).

Esminė šio tarptautinio seminaro mintis buvo ta, kad skirtingų, bet kartu ir artimų kalbinių kultūrinių bendruomenių puoselėjamos vertybės skatina tautinės savimonės stiprinimą, užtikrina etninės kultūros tęstinumą, išsaugojimą, pažinimą ir sklaidą.

2021 m. spalio 7–8 d. jau trečiąkart buvo renkamosi į tarptautinį renginį, skirtą lietuvių ir lenkų vertybių paieškoms ir tyrimams. Taip pereita nuo seminarų prie tarptautinės tarpdisciplininės mokslo konferencijos – ji pavadinta *Vertybės lietuvių ir lenkų kalbų pasaulėvaizdyje. Praeitis ir dabartis kalboje ir kultūroje*⁴. Konferenciją organizavo VU Polonistikos centras, LMKU Lenkų filologijos instituto Lenkų kalbos tekstologijos ir gramatikos katedra

⁴ Išsamiau apie konferenciją žr. <http://www.kulturinelingvistika.flf.vu.lt/lt/seminarai3.php>.

ir Lenkijos mokslų akademijos Komunikacijos etikos komisija. Dvi dienas trukusioje konferencijoje perskaitytas ir išklaustas 41 pranešimas.

Kviestiniai pranešėjai kalbėjo apie kultūrinę lingvistiką (etnolingvistiką) ir lingvokultūrologiją kaip dviejų artimai susijusių disciplinų – kalbos ir kultūros – sąsają (Jerzy Bartmiński), profiliavimą kaip bazinio vaizdinio rekonstrukcijos įrankį – Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska. Konferencijos pranešimuose per pasirinktas vertybes siekta atskleisti, kas kalbose bendra ir kas skiriasi, nuo ko priklauso tarpkultūrinės komunikacijos ryšiai ir ribos. Šiuo metu svarbios ne tik vertybės – draugystė, geranoriškumas, pagarba, tolerantiškumas ar teisingumas, bet ir antivertybės – karas, pavergimas, teroras, konfliktas, klaida, ginčas, pažeminimas, baimė ir kt., nes neigiami ir visuomenei kenksmingi reiškiniai ilgainiui žlugdo tapatybę, žemina, kelia grėsmę, skatina žmonių išnaudojimą. Pranešimuose gvildentotos tokios vertybės, kaip GERANORIŠKUMAS (Loreta Vaičiulytė-Semėnienė, LKI), MANDAGUMAS (Alla Krawczuk, Lvivo nacionalinis Ivano Franko universitetas, LNIFU), ATSAKINGUMAS (Beata Żywicka, Gamtos ir humanitarinių mokslų universitetas, Sedlcė), LAISVĖ (Alena Rudenka, Baltarusijos valstybinis universitetas).

Ieškota atsakymų į klausimus, kas yra TARMĖS vertybė, ar pati tarmė – vertybė (Daiva Aliūkaitė, VU), ar MIRTIS (Vilija Ragaišienė, LKI), KARAS (Sara Akram, LMKSU), KRIZĖ (Magdalena Wołoszyn, LMKSU) – vertybės, ar antivertybės. Buvo aptartas PYKČIO, BAIMĖS ir GĖDOS jausmų aksiologinis aspektas lietuvių kalbiniame pasaulėvaizdyje (Monika Bogdzevič-Haber, VU), pateikta KVAILUMO rekonstrukcija. Remiantis kalbiniais duomenimis (Dorota Zdunkiewicz-Jedynak, Varšuvos universitetas), analizuotas kognityvinis MELO vaizdas lietuviškuose ir angliškuose tekstuose (Irena Snukiškienė, VU), KLASTA lietuvių leksikografiniuose šaltiniuose (Vilija Sakalauskienė, LKI), kalbėta apie NEPAGARBOS apraiškas anketinių duomenų pagrindu (Sylwia Gierczak, LMKSU), įvairias prievartos formas lenkų ir lietuvių liaudies pasakose (Wioleta Wróblewska, Torunės Mikalojaus Koperniko universitetas). Diskutuota apie atminties ir prisiminimo, taip pat užmaršties ir pamiršimo formas. Šie reiškiniai yra labai svarbūs, siekiant visapusiškai interpretuoti senovės istoriją ir suvokti jų poveikį dabarčiai.

Pranešimuose, kurių temos susijusios su vertinimu lietuvių ir lenkų kalbų pasaulėvaizdyje pasitelkiant kalbinius duomenis, analizuoti gamtos ir

žmogaus santykiai (Asta Leskauskaitė, LKI), kreipimosi į augalus būdai lenkų tautosakoje (Sara Orzechowska, Torunės Mikalojaus Koperniko universitetas), aiškintasi, kaip lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje suvokiamas žvėris, kokie fiziniai ir psichiniai ypatumai jam priskiriami (Silvija Papaurėlytė-Klovienė, Šiaulių valstybinė kolegija), atskleistas plėšriųjų paukščių ir neigiamų žmogaus gyvenimo reiškinių lietuvių ir slavų etninėje kultūroje santykis (Birutė Jasiūnaitė, Jelena Konickaja, VU), analizuotos vertybės ir antivertybės lietuvių ir slavų ornitoniminėje frazeologijoje (Diana Plachovičiūtė, VU), atsakymo, kas lietuviui yra vanduo, ieškota per ŠALTINIO ir VERSMĖS konceptus (Irena Smetonienė, VU).

Aptarta ir analizuota tyrimams naudojama istorinė ir šiuolaikinė medžiaga – įvairių rūšių kalbiniai duomenys (leksikografiniai šaltiniai, senieji raštai, tekstiniai, istoriniai dokumentai, publicistika, anketinės apklausos ir įvairių žanrų tautosaka): Jurgio Ambroziejaus Pabrėžos (1771–1849) pamokslai apie 8-ąją Dievo prisakymą (Jūratė Pajėdienė, LKI), žodžio *valdžia* junglumas šiuolaikinėje lenkų kalboje (Ołesia Sływyńska, LNIFU), koronaviruso pandemijos leksika lietuvių kalboje (Agnė Aleksaitė, LKI; Rita Urnėžiūtė, Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras), kognityvinis BAJORIJOS vaizdas lenkų literatūriniam ir liaudiškajame naratyvuose (Karolina Slotvinska, VU), PRANCŪZO stereotipas ir jo profiliai lenkų liaudies kultūroje (Monika Łaskiewicz, LMKSU), remiantis lenkų studentų anketinėmis apklausomis – šiuolaikinis lenko ir ukrainiečio stereotipas (Olga Fyłypec, LNIFU), liaudies mįslėse užkoduoti vertybių požymiai (Kristina Rutkovska, VU), kultūremos ir jų vertinimas (Maciej Rak, JU).

Įvairiapusės diskusijos leido priartinti praeitį, parodyti tam tikrų socialinių reiškinių pokyčius ir atskleisti jų santykį su dabartimi. Pasirinktos įvairios kultūros formos ir apraiškos davė galimybę ne tik įsigilinti į pasirinktų vertybių grupes, bet ir atskleisti naujas, interpretuojant pastarąsias per lietuvių ir lenkų konceptų kontekstus.

2022 m. rugsėjo 8–10 d. vyko ketvirtasis mokslinis edukacinis ciklo *Vertybės lietuvių ir lenkų kalbų pasaulėvaizdyje*⁵ susitikimas. Tai buvo daug didesnis renginys nei trys ankstesni, vykę 2019, 2020 ir 2021 m. Tarptautiniai tyrėjai buvo pakviesti į Sociolingvistikos komisijos, akredituotos prie

⁵ Plačiau apie konferenciją žr. <http://www.sociolingvistika2022.flf.vu.lt/programa2>.

Tarptautinio slavistikos komiteto, VI tarptautinę mokslinę konferenciją *Slavijos paribiai XX–XXI amžių sandūroje. Kalba–visuomenė–kultūra–tapatybė* ir kultūrinės lingvistikos dirbtuves iš ciklo *Slavų kalbos sociolingvistikos aspektu*. Viena iš pagrindinių vykusių dirbtuvių užduočių buvo sukurti metodologinį pagrindą lietuvių ir lenkų kalbomis užfiksuotiems kultūros reiškiniams aprašyti. Mokslinio susitikimo tema buvo lenkų, lietuvių ir kitų tautų kultūremos. Atitinkamai konferencijos dalyvių pranešimai buvo skirti tarmių leksikos pateikimui kultūros žodynuose ir paribio kultūremoms. Kartu siekta pasidalinti informacija apie Lietuvoje ir Lenkijoje atliekamus etnolingvistinius tyrimus, dviejų disciplinų – kultūrinės lingvistikos (etnolingvistikos) ir lingvokultūrologijos – tyrimų objektus, apžvelgti juos plačiame Europoje atliekamų kalbos, kultūros ir tapatybės tyrimų kontekste. Etnolingvistikai skirtoje sekcijoje profesorius Jozefas Konsis (JU) konferencijos dalyvius supažindino su etnolingvistinio ir tarminio žodyno problemomis bei tarminio žodyno struktūra, žodynų svarbą fiksuojant tarmiinę leksiką akcentavo Halina Karaś (Varšuvos universitetas), o tarminį žodyną kaip kalbinės bendruomenės vertybių šaltinį analizavo Vilija Ragainienė (LKI). Kas yra kultūremos ir kaip jas tyrinėti, paaiškino Maciejus Rakas (JU), kantrybės sampratą publicistikoje pagal skirtingas būdvardžio *kantrus*, *-i* formas gvildeno Loreta Vaičiulytė-Semėnienė (LKI), BROLIO konceptą viešajame Lietuvos diksurse aptarė Silvija Papaurėlytė-Klovienė (Šiaulių valstybinė kolegija), TĖVYNĖS konceptą prezidentiniame diskurse – Magdalena Wołoszyn (LMKSU). Latvių, lietuvių ir rusų kalbų kovido ir karo leksikos bendrumai ir skirtumai buvo parodyti Evijos Lipartės ir Ditės Liepos (LU) pranešime, karas kaip žmogiskumo riba akcentuotas Saros Akram (LMKSU) pranešime. Atskiras posėdis buvo skirtas liaudies kultūros simboliams. Jame skaityti pranešimai apie BORUŽĖS vaizdinį lietuvių poezijoje (Rūta Kazlauskaitė, VU Šiaulių akademija), apie GANDRĄ lietuvių ir slavų lingvokultūroje (Birutė Jasiūnaitė ir Jelena Konickaja, VU), kalbinis kultūrinis augalų paveikslas lietuvių leksikografiniuose šaltiniuose atspindėtas per etnolingvistinę AVIŽOS informaciją Vilijos Sakalauskiene (LKI) pranešime, frazeologiją, susijusią su Griaustinio dievu baltų ir slavų kalbose, pristatė Giuliano Gajetti (JU), mėlynos spalvos pavadinimus lietuvių ir lenkų kalbose aptarė Viktorija Ušinskienė (VU). Į kultūrinės lingvistikos dirbtuves buvo pakviesti ne tik patyrę etnolingvistai, bet ir doktorantai bei pradedantieji kultūrinės kalbotyros srities kūrėjai.

2023 m. konferencija – tai jau įvykusių susitikimų, kuriuose nagrinėti kalboje įtvirtintų vertybių pavadinimai, sudarantys tapatybės pagrindą ir skatinantys dialogą tarp tautų, stiprinantys supratimą ir glaudesnius ryšius, tęsinys. Konferencijoje⁶ dėmesys sutelktas į teksto ir tekstologijos klausimus. Teorinėje dalyje aptartas kultūrinis tekstas, jo atmainos ir naudojimas etninės tapatybės tyrimuose, gvildentos teorinės tekstologijos problemos, pateikta senųjų raštų tekstologinė analizė, į tekstą pažvelgta kaip į saviraiškos šaltinį, toliau iš įvairių kalbinių perspektyvų aptartos vertybės ir antivertybės, nagrinėti liaudies kultūrai svarbūs konceptai ir vaizdiniai. Kaip ir anksčiau metais, į konferenciją buvo pakviesti doktorantai bei pradedantieji kultūrinės ir aksiologinės lingvistikos tyrėjai.

Konferencijoje tiesiogiai ir nuotoliu dalyvavo apie 50 tyrėjų iš LMKSU, LMI SI, LMA LKI, JU, LKI, LKTI, VU ir VU Šiaulių akademijos, Lvivo Ivano Krypiakevičiaus ukrainiečių studijų instituto (LIKUSI), Vroclavo universiteto, Silezijos universiteto (Katovica). Iš viso perskaityti 43 pranešimai. Pristatyti tyrimai pagrįsti įvairiais empirinių duomenų šaltiniais – senieji raštai ir žodynai, tarminiai žodynai ir kiti aiškinamieji žodynai, šiuolaikiniai tekstai, tekstynai, poezija, tautosaka, mokinių rašiniai, anketiniai apklausų duomenys. Šaltinių duomenys pateikti lietuvių, lenkų, ispanų, rusų, baltarusių kalbomis.

Trijuose plenariniuose posėdžiuose perskaityta 14 pranešimų. Pirmajame plenariniame posėdyje dėmesys skirtas teorinės tekstologijos problemoms. Tekstologijos kaip disciplinos, integruojančios lingvistikos ir literatūrologijos studijas, ir tekstologijos studijų reikšmę etnolingvistikai aptarė profesorė Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska. Ji pabrėžė, jog etnolingvistikai yra svarbu, kad tekstų kūrimo mechanizmai grindžiami kultūroje nusistovėjusiais gyvenimo modeliais, o gyvenimo modeliai gali būti atpažįstami iš teksto struktūros. Anna Pajdzińska (LMKSU) pabrėžė poetinio teksto savitumą – kitokį kalbinį poetinio teksto kūrimą, estetinį jo poveikį, Aleksandra Niewiara (Silezijos universitetas) pranešime nagrinėjo kultūrinės informacijos paveldėjimo temą. Tarminės pasaulėžiūros supratimas ir jos modeliavimo ypatumai gvildinti Tetianos Jastremskos pranešime (LIKUSI). Marta Wójcicka (LMKSU) aptarė kolektyvinę tapatybę, grindžiamą praeities įvaizdžiu, kultūros tekste.

⁶ Konferencijos tezių prieiga internete: http://www.kulturinelingvistika.flf.vu.lt/public/Tezes_2023_maketas-GERAS.pdf.

Vienas iš plenarinių posėdžių buvo skirtas ir senųjų raštų tekstologinei analizei. Maria Trawińska (LMA SI) aptarė ypač įdomų tyrimų šaltinį – viduramžių lenkų žemių dokumentus, Jūratė Pajėdienė (LKI) atskleidė XVIII–XIX a. pamokslų tekstų pažodinių vertimų, jų sutapimų ir galimybių gretinti šiuos tekstus kultūrinę reikšmę, Kristinos Rutkovskos (VU) dėmesys buvo skirtas daugiakalbių ir verstinių tekstų paratekstams ir jų reikšmingumui.

Kituose 29 pranešimuose gvildinti tokie kultūriniai konceptai: aksiologinis DARBO matmuo kalbiniame ir kultūriniame lenkų kaimo gyventojų pasaulėvaizdyje aptartas Anos Piechnik (JU), konceptas TĒVYNĖ – Stanisławos Niebrzegowskos-Bartmińskiej (LMKSU) ir Alenos Rudenkos (LMA SI), PATRIOTIZMAS – Mariaus Smetonos (VU) ir DEMOKRATIJA – Irenos Smetonienės (VU) pranešimuose. Be to, nagrinėtas kalbinis kultūrinis pasaulio vaizdas: Sebastianas Wasiuta (LMKSU) atskleidė MIŠKO semantiką liaudies dainose apie kareivius ir karą, Vilija Sakalauskienė (LKI) analizavo KVIEČIO konceptą, pabrėždama lietuvių tarminių žodynų kaip kultūros tekstų, atskleidžiančių kultūrinį žodžio funkcionavimo kontekstą, reikšmingumą. Su liaudiškais augalų pavadinimais ir jų vertinimu supažindino Ilona Kulak (JU), ANYTOS ir MARČIOS konceptų panašumus ir skirtumus atskleidė Vilija Ragaišienė (LKI).

Keliuose pranešimuose įvairiais aspektais žvelgta į praeities kultūros reiškinius ir ieškota jų sąsajų su dabartimi. Reginos Jakubėnas (VU) pranešime, remiantis kunigo Remigijaus Kosakovskio laiškais kunigui Martynui Počobutui-Odlanickiui, parodytas Vilniaus akademijos ir Paryžiaus mokslinės aplinkos įvaizdis, Damianas Gocółas (LMKSU) kalbėjo apie kresų (Lenkijos valstybės pakraščių) atmintį Liublino radijo Sakytinės istorijos studijos reportažuose, Tomaszas Jelonekas (JU) aptarė tradicinę kaimo gyventojų vertybių sistemą, atsispindinčią neoficialiuose vietų pavadinimuose. Dviejuose pranešimuose remtasi liaudies tikėjimų duomenimis: ligos išvaymas lietuvių užkalbėjimuose analizuotas Tatjanos Vologdinos (Vroclavo universitetas), liaudies magija ir demonologija lenkų, baltarusių ir lietuvių paribio kalbiniame pasaulio vaizde – Katarzynos Konczewskos (LMA LKI) pranešimuose.

Nemaža dėmesio skirta vadinamosioms antivertybėms: Dorota Paziowska (LMA LKI) domėjosi STORULIO konceptu lenkų vaikų literatūroje, Irena Snukiškienė (VU) atskleidė MELO konceptą šiuolaik-

kiniuose lenkų kalbos tekstuose, Jelena Kirejeva ir Mirosławas Stasiło (VU) aiškino, kaip lietuvių ir prancūzų internetinėje erdvėje reiškiama neigiami jausmai (pykčio, neapykantos) politikams, Nida Poderienė (LKI) pranešime analizavo progimnazijos aukštesnių klasių mokinių, besimokančių lenkų ir lietuvių kalbomis, tapatybės ir vertybių raišką rašytinėje kalboje, aptarė bendrumus ir skirtumus pagal namų kalbą ir lytį.

Kitame posėdyje spalvų (pilkos spalvos) semantikos temą gvildeno Viktorija Ušinskienė (VU), motinos įvaizdį Lenkijos žiniasklaidos tekstuose pristatė Marta Hartenberger (BGDU), antropomorfinės žvaigždžių metaforas lietuvių ir rusų poezijoje analizavo Birutė Jasiūnaitė ir Jelena Konickaja (VU), vokiečių vaizdinį Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne atskleidė Veslava Čižik-Prokaševa (LKI), žydinčios purienos vaizdinį lietuvių poezijoje – Rūta Kazlauskaitė (VU ŠA).

Konferencijoje aktyviai dalyvavo ir doktorantai. Jų pranešimų temos – kultūremų samprata ispanų lingvistikoje (Violeta Švaikovskaja, LLTI), lenkų ir lotynų kalbų įtaka 1642 m. Konstantino Sirvydo žodynui (Silvestras Buiko, VU), Jano Karłowicziaus veikla remiantis jo laiškais Mečislovui Davainiui-Silvestraičiui analizuota Szymono Grabińskio (JU) pranešime. Tautosakos ir mitologijos temas tęsė Diana Plachovičiūtė (LLTI), kalbėjusi apie gaidį lietuvių ir slavų frazeologijoje, ir Aida Rymševič, aptarusi namą lietuvių ir lenkų mįslėse.

Baigiamajame plenariniame posėdyje *Tekstas kaip saviraiškos šaltinis* kalbėta apie lemų etninės grupės tapatybę (Małgorzata Misiak, Wrocławo universitetas), kaimo namą kaip vertybę (Halina Kurek, JU), apie siuvinėtas medžiagines reikmenines ar užtiesalus (lenk. *makatka*), kabinamus ant sienos, kaip kultūros tekstą (Dorota Krystyna Rembiszewska, LMA SI), apie miesčioniškumą lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje ir kas gali būti apibūdinama kaip miesčioniška (Silvija Papaurėlytė-Klovienė, LKI), apie PRIERAIŠUMO konceptą publicistikoje (Loreta Vaičiulytė-Semėnienė, LKI).

Šis mokslininkų susitikimas, kaip ir ankstesni, bus įprasminamas pranešimų pagrindu parengtų straipsnių rinkiniu, reikšmingu tolesniems etninių bendruomenių, kurias jungia bendra istorija ir bendra kultūrinė erdvė, vertybių tyrimams ir tolesniam bendradarbiavimui, geresniam tarpkultūriniam pažinimui, pasitelkiant kalbos ir kultūros tyrimų įrankius ir priemones. Po ankstesnių seminarų ir konferencijų buvo parengti trys recenzuoti

straipsnių rinkiniai *Vertybės lietuvių ir lenkų kalbų pasaulevaizdyje*. Juos sudarė Kristina Rutkowska ir Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska. Pirmieji du – *Teorinės prielaidos ir interpretacijos ir Liaudiškasis, tautinis, daugia-tautis ir daugiakultūris paveldas* – išleisti Vilniaus universiteto leidykloje, o trečiasis, pavadintas *Praeitis ir dabartis kalboje ir kultūroje*, – Krokuvoje, tarptautiniu mastu pripažintoje leidykloje *Księgarnia akademicka*. Kalbiniai vertybių tyrimai, tęsimi Lietuvoje ir Lenkijoje, – tai ne tik lietuvių ir lenkų tyrimų tradicijų tęsa, bet ir galimybė plėsti tarptautinio projekto EUROJOS erdvę.

Gauta 2023 12 05

VILIJA SAKALAUSKIENĖ
Lietuvių kalbos institutas
Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
vilija.sakalauskiene@lki.lt